सारसंक्षेप: लिंगमा आधारित हिंसाका पीडितहरुको जाँचबुझ र पहिचान तथा मानव बेचविखनको जोखिमका कारकहरु

लक्षित सरोकारवालाहरु

कानुन कार्यान्वयन अधिकारीहरु; पीडितहरुको जाँचबुझ एवम् पहिचानमा संलग्न गैरसरकारी संस्थाहरु; राष्ट्रिय तथा स्थानीय सञ्जालहरु एवम् सेवा प्रदायकहरु

नेपालमा लिंगमा आधारित हिंसा वा मानव बेचविखनका पीडितहरु दुवैको पहिचान गर्ने मानक कार्यसञ्चालन कार्यविधि वा प्रोटोकलहरु विद्यमान छैन । तथापि, यस उद्देश्यमा सहयोग पुऱ्याउने अभिप्रायले विभिन्न दस्तावेजहरु जारी गरिएका छन् । तर यी दस्तावेजहरुलाई सरकार तथा यसका निकायहरु वा गैरसरकारी संगठनहरुका विभिन्न सञ्जालहरुले मापदण्ड निर्धारण गर्ने आशयले औपचारिक रुपमा अपनाएका छैनन् । परिणाम स्वरुप, लिंगमा आधारित हिंसा तथा मानव बेचविखन रोक्न सक्रिय संस्था तथा व्यक्तिहरु पीडितको पहिचान गर्नका लागि दृश्यात्मक तथा गैरकार्यविधिगत विधिहरुमा भर परिरहेका छन् । सबैभन्दा महत्वपूर्ण कुरा भनेको लिंगमा आधारित हिंसाका पीडितहरु बेचविखनका शिकार हुन सक्ने वा मानव बेचविखनका पीडितहरुले बृहत रुपमा घर तथा समाजमा लिंगमा आधारित घटनाहरुको उच्च सामना गर्न सक्ने तथ्यलाई पहिचान गरिएको छैन ।

अनुसन्धानका निष्कर्षहरु

लिंगमा आधारित हिंसाका पीडितहरु पहिचान गर्ने कुनै प्रोटोकोल नभएको

पीडितहरुको हकमा सामूहिक रुपमा प्राथमिक सम्बोधनकर्ता (फर्स्ट रेस्पोण्डर) भई कार्य गर्ने कानुन कार्यान्वयन अधिकारीहरु (खासगरी नेपाल प्रहरी), गैरसरकारी संस्था तथा तिनका राष्ट्रिय र स्थानीय सञ्जालहरुका साथै आश्रय गृहहरु जस्ता कुनै पनि प्रमुख संस्थागत सरोकारवालाहरुसँग लिंगमा आधारित हिंसाका पीडितहरुको जाँचबुझ तथा पहिचान गर्न सघाउने कुनै मार्गनिर्देशक प्रोटोकल वा मानक कार्यसञ्चालन कार्यविधिहरु थिएन । पीडितहरुको जाँचबुझ र पहिचान गर्न गैरसरकारी संस्थाह(रुले सामान्यत: कानुन कार्यान्वयन अधिकारीहरुसँग सहकार्य गर्दछन् । यसका लागि उनीहरु मुख्य रुपमा पीडितहरुसँग हुने संवादहरुमा भर पर्ने गरेका छन् । आश्रय गृहहरुले आफूकहाँ पठाइएका पीडितहरुलाई मात्रै हेर्ने हुँदा लिंगमा आधारित हिंसाका पीडितहरुको जाँचबुझ तथा अनुसन्धानमा तिनले कहिलेकाहीँ मात्र भूमिका खेल्दछन् ।

लिंगमा आधारित हिंसा कसरी हुन्छ भन्ने बुझाईको कमी

लिंगमा आधारित हिंसा कसरी हुन्छ भन्ने बारेमा पीडितहरुमा सचेतनाको अभाव छ । त्यस्तै अधिकांश पीडकहरु आफ्नै परिवारका सदस्य हुने भएकाले घटनाहरु बाहिर ल्याउन नचाहने बुझ्न सकिने कारण तथा पूर्ण सत्यता र सटिकताको अभावको विषय पनि निहित हुँदा यसले पीडितहरुको प्रभावकारी जाँचबुझ तथा पहिचानमा बाधा पुऱ्याएको छ । यससँगै, पीडितहरुको प्रभावकारी रुपमा र समयमै जाँचबुझ र पहिचान गर्नका लागि गैरसरकारी संस्थाहरु र सरकारी निकायहरुसँग वित्तीय तथा मानव संशाधन दुवैको अभाव छ । कानुन कार्यान्वयन अधिकारीहरुले पीडितहरुसँग गर्ने सोधपुछ पीडितहरुका लागि त्रासपूर्ण हुन सक्छ भने उनीहरुले गर्ने असंवेदनशील टिप्पणीहरुले यथोचित जाँचबुझ तथा पहिचानमा बाधा पुग्न सक्छ ।

सिंहावलोकल

यो समस्याको सारसंक्षेप पत्र भारत, नेपाल तथा श्रीलंकालाई समेट्ने क्षेत्रीय अनुसन्धान परियोजनाको भागका रुपमा तयार गरिएको 'लिंगमा आधारित हिंसा तथा मानव बेचविखन सम्बन्धी जाँचबुझ तथा सहयोग सेवाहरुमा सुधार' नामक नेपाल देश प्रतिवेदनमा आधारित छ । यो परियोजनाले विभिन्न परिवेशहरुमा मानव बेचविखन तथा लिंगमा आधारित हिंसाका पीडितहरुको जाँचबुझ एवम् सेवा प्रदान गर्ने दक्षता तथा प्रभावकारितामा सुधार गर्ने खास लक्ष्य सहित मानव बेचविखन तथा लिंगमा आधारित हिंसाका पीडितहरुलाई प्रदान गरिने सेवाहरु एकीकृत वा विभाजित गर्ने सम्बन्धमा भएका आशालाग्दा अभ्यासहरु तथा चुनौतीहरुको पहिचान गर्ने उद्देश्य राखेको छ ।

यस सारसंक्षेप पत्रको उद्देश्य भनेको विशेषगरी कानुन कार्यान्वयन अधिकारीहरु तथा गैरसरकारी संगठनहरु, राष्ट्रिय तथा स्थानीय सञ्जालहरु र सेवाप्रदायकहरुले लिंगमा आधारित हिंसा पीडितहरुको जाँचबुझ तथा पहिचान गर्ने एवम् उनीहरु बेचविखन पीडित हुन सक्ने सम्भावनाहरुका सन्दर्भमा काम गर्दा प्राथमिक सम्बोधनकर्ता (फर्स्ट रेस्पोण्डर्स) हरुले सामना गर्नुपर्ने चुनौतीहरुका बारेमा प्रकाश पार्नु हो । यसले विशेष रुपमा निम्न प्रश्नहरुको उत्तर खोज्ने प्रयास गरेको छ :

- लिंगमा आधारित हिंसाको समयमै र प्रभावकारी रुपमा पहिचान गर्ने क्रममा मुख्य चुनौतीहरु केके हुन् ?
- लिंगमा आधारित हिंसा तथा मानव बेचविखन बीचका अन्तरसम्बन्धहरु केके हुन् ?
    - ध्जबत बचभ तजभ कउभअषष्अ खगलिभचबदर्षिष्तिष्भक तजबत उबिअभ न्द्यख खष्अतष्क बत ष्लअचभबकभम चष्कप तय दभष्लन तचबााष्अपभम बलम खष्अभ खभचकबरु

This research was funded by a grant from the United States Department of State. The opinions, findings and conclusions stated herein are those of the author[s] and do not necessarily reflect those of the United States Department of State.

सोशल साइन्स बहा:
SOCIAL SCIENCE BAHA

The Asia Foundation
Improving Lives, Expanding Opportunities

अनुसन्धान पद्धति

यो अध्ययनले खासगरी नेपाललाई सन्दर्भका रुपमा लिएर सान्दर्भिक कानुनी तथा नीतिगत दस्तावेजहरुको पुनरावलोकन गर्नुका साथै लिंगमा आधारित हिंसा तथा मानव बेचविखनका बारेमा उपलब्ध साहित्यहरुको सर्वेक्षण गरेको थियो । प्राथमिक तथ्यांकहरु राजधानी काठमाण्डौ तथा भारतीय सीमा नजिकका तीनवटा बाहिरी जिल्लाहरु प्रदेश १ को मोरङ्ग तथा सुनसरी र लुम्बिनी प्रदेशको बाँकेबाट संकलन गरिएको थियो । मुख्य सुचनादाताहरुको अन्तरवार्ता तथा लिंगमा आधारित हिंसा तथा मानव बेचविखनका पीडितहरु, आश्रय गृहहरु, गैरसरकारी संस्थाहरु, अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरु, सरकारी सेवा प्रदायकहरु, सरकारका कानुन कार्यान्वयन अधिकारी तथा अध्यागमन अधिकारीहरु, अभियोजनकर्ता एवम् न्यायाधीशहरु सहितका विभिन्न सरोकारवाला समूहहरुसँग मुद्दा केन्द्रित समूह छलफलहरु सञ्चालन गरिएको थियो । तथ्यांकहरुको संकलन सन् २०२० को जुन देखि नोभेम्बरको बीचमा गरिएका थिए । कोभिड-१९ को महामारीका कारण सबै अन्तरवार्ता तथा मुद्दा केन्द्रित समूह छलफलहरु टाढाबाट गरिएका थिए । तथापि, विषयको संवेदनशीलताका कारण अन्तरवार्ता लिने काम पीडितहरुले आश्रय लिएका आश्रय गृह सञ्चालन गर्ने संस्थाहरुसँग आवद्ध मानिसहरुमार्फत गरिएको थियो ।

संवाद र कामकारबाहीमा लिंगमा आधारित हिंसा तथा मानव बेचविखनबीच हुने अन्तरसम्बन्धको अभाव

नेपालमा मानव बेचविखनको मुख्य कारणको रुपमा लिंगमा आधारित हिंसा भएको कुरा अब सर्वविदितै छ । किनकी लिंगमा आधारित हिंसाका पीडित महिलाहरु बेचविखनमा पर्न सक्ने गरी बढी जोखिममा हुन्छन् । लिंगमा आधारित हिंसाको पीडितहरु मानव बेचविखन पीडित हुने एउटा साझा घटनाक्रमहरु हुन्छन् । त्यो हो - बेचविखनकर्ताहरुले अस्थिर वातावरण भएको घरबाट आएका लिंगमा आधारित हिंसाका पीडितहरुलाई शिकार बनाउनु । घरेलु हिंसा, विकृत परिवार, परिवारबाट अलग हुनु, चरम गरिबी तथा बाल विवाह एवम् जबरजस्ती विवाह जस्ता परम्परागत अभ्यासहरुका कारणले व्यक्तिहरु बेचविखनमा पर्न सक्ने जोखिम बढाउँछ । धेरै नेपाली प्रवासी महिला कामदारहरुले आफू प्रवासी हुनु अघि, प्रवासनको क्रममा र प्रवासन पश्चात पनि निरन्तर लिंगमा आधारित हिंसा र दुर्व्यवहारहरु अनुभव गर्दछन् । तर लिंगमा आधारित हिंसाका पीडितहरुलाई बेचविखनमा पर्नबाट जोगाउने यस्ता अन्तरसम्बन्धहरुका बारेमा विचार र काम गर्ने कुनै संस्थागत संयन्त्रहरु छैनन् ।

विद्यमान संरचनाहरुको अपर्याप्तता

लिंगमा आधारित हिंसा तथा मानव बेचविखनको विषयमा नेपालमा लागु रहेका विद्यमान कुनै पनि मानक कार्यसञ्चालन कार्यविधिहरु तथा निर्देशिकाहरुले यी दुई विषयका बीचमा सम्बन्ध स्थापित गरेको छैन । यस अध्ययनका लागि अध्ययन गरिएका ६ वटा दस्तावेजहरु, जसमध्ये दुईवटा लिंगमा आधारित हिंसाका बारेमा र बाँकी मानव बेचविखन सम्बन्धमा थियो, मा मानव बेचविखन सम्बन्धी दस्तावेजहरुमा एक ठाउँमा पनि लिंगमा आधारित हिंसाका बारेमा उल्लेख थिएन भने लिंगमा आधारित हिंसा सम्बन्धी दस्तावेजहरुमा मानव बेचविखनका बारेमा कतै उल्लेख थिएन । मानव बेचविखन रोक्न कार्यरत केही व्यक्तिहरुले लिंगमा आधारित हिंसामा पनि काम गर्ने जिम्मेवारी पाएको अवस्थामा यस्तो रिक्तता झनै प्रखर रुपमा देखा पर्दछ । यद्यपि, उनीहरुको क्रियाकलापहरुको विवरण दिने दस्तावेजहरु त्यस्तो सम्बन्ध स्थापित गर्न असफल छन् ।

लिंगमा आधारित हिंसा महिलामा मात्रै केन्द्रित

महिला विरुद्धको हिंसा तथा लिंगमा आधारित हिंसा सामान्यत: एक अर्काको स्थानमा प्रयोग हुने भएकाले लिंगमा आधारित हिंसाको ध्यान महिला तर्फ मात्र केन्द्रित भएको छ र यसलाई 'महिलाको मुद्दा' को रुपमा लिइन्छ । नेपाली समाजको पितृसत्तात्मक प्रवृत्तिका कारण पनि महिलाहरु लिंगमा आधारित हिंसाबाट बढी असुरक्षित हुने मानिन्छ । पुरुष वा अन्य लिंगका व्यक्तिहरु भन्दा महिलाहरु लिंगमा आधारित हिंसा पीडित हुने सम्भावना बढी हुने भएकाले कानुनी कार्यविधिहरु पनि बढी महिला केन्द्रित छन् ।

सुझावहरु

सरकारी निकायहरुका लागि

यी सुझावहरुलाई विभिन्न सरकारी निकायहरुले र विभिन्न तहहरुमा अपनाउन सक्दछन् । ती मध्ये पनि सबैभन्दा उपयुक्त निकायहरु राष्ट्रिय महिला आयोग, सबै जिल्लाहरुमा रहेका महिला तथा बालबालिका कार्यालयहरु, सबै पालिकाहरुका न्यायिक समितिहरु, जिल्ला न्यायाधिवक्ताको कार्यालयहरु तथा प्रहरी हुन् ।

- लिंगमा आधारित हिंसाका पीडितहरु बेचविखनमा पर्न सक्ने जोखिमका कारकहरु पहिचान गर्दै मुद्दाहरुको जटिलता निर्धारण गर्ने विशिष्ट निर्देशिकाहरु समेत समावेश गरी लिंगमा आधारित हिंसाका पीडितहरुको जाँचबुझ र पहिचान गर्न मानक कार्यसञ्चालन कार्यविधिको बृहत समूह विकास गर्ने । यस्तो मानक प्रोटोकलहरुको प्रयोगका बारेमा सबै कानुन कार्यान्वयन अधिकारीहरु तथा अन्य सरोकारवालाहरुलाई तालिम प्रदान गर्ने
- लिंगमा आधारित हिंसाका पीडितहरु विरुद्ध हुने सामाजिक लाञ्छना तथा विभेद हटाउन र यस्ता घटना बाहिर ल्याउन प्रोत्साहित गर्न सार्वजनिक सचेतना अभियान सञ्चालन गर्ने
- लिंगमा आधारित हिंसाका पीडितहरुलाई मानव बेचविखन तथा मानव बेचविखन पीडितहरुलाई लिंगमा आधारित हिंसाको बढ्दो जोखिममा पार्ने विशिष्ट संवेदनशीलताहरुका बारेमा बृहत बुझाईको सुनिश्चित गर्ने

- उपरोक्त कार्यालयहरुमा काम गर्ने सबैजना लैंगिक संवेदनशीलता तथा महिला अधिकारहरुको बारेमा प्रशिक्षित भएको निश्चित गर्ने
- जाँचबुझ प्रक्रियाको क्रममा पीडितहरुलाई सहज बनाउन तथा घटनाको विवरणहरु अझ प्रष्ट रुपमा बताउन सहजीकरण गर्नका लागि उनीहरुसँग आघात सूचित (ट्रमा इन्फर्म्ड) भाषाको प्रयोग गर्ने

गैरसरकारी संस्थाहरु, आश्रय गृहहरु तथा अन्य सेवा प्रदायकहरुका लागि

- पीडितहरुका सम्बन्धमा प्रभावकारी जाँचबुझ तथा पहिचान गर्न अनुमान तथा दृश्यात्मक संकेतहरुमा भर पर्नुको सट्टा सूचकहरुको सहयोगमा उचित प्रोटोकलहरुको पालना गरी पीडितह(रुको पहिचान गरिने कुरा सुनिश्चित गर्ने
- पीडितहरुको जाँचबुझ गर्दा आफूकहाँ आएका मुद्दाहरुको गम्भीरता निर्धारण गर्न तथा लिंगमा आधारित हिंसाका पीडितहरुलाई बेचविखनमा पर्न सक्ने वा मानव बेचविखनका पीडितहरुलाई लिंगमा आधारित हिंसाको पीडित बनाउन सक्ने विशिष्ट संवेदनशीलताहरुको खोजी गर्नका लागि उचित प्रोटोकलहरुको पालना गर्ने
- लिंगमा आधारित हिंसाका पीडितहरु विरुद्ध हुने सामाजिक लाञ्छना तथा विभेद हटाउन र यस्ता घटना बाहिर ल्याउन प्रोत्साहित गर्न सार्वजनिक सचेतनाको कार्यलाई निरन्तरता दिने

लिंगमा आधारित हिंसाका पीडितहरुको पहिचानका क्रममा ध्यान दिनुपर्ने विषयहरु

वर्तमान समयमा लिंगमा आधारित हिंसा तथा मानव बेचविखनलाई एकसाथ हेर्ने तीनवटा दस्तावेजहरु छन्, जसलाई अपनाइएको खण्डमा त्यस्ता दस्तावेजहरुले यी दुई क्षेत्रका लागि आवश्यक मानक कार्यसञ्चालन कार्यविधिहरुका रुपमा काम गर्न सक्छ : लिंगमा आधारित हिंसा तथा यस्तो हिंसा भोगेका व्यक्तिहरुका लागि काम गर्ने जनशक्तिहरुद्वारा प्रयोग गरिने मानक कार्यसञ्चालन कार्यविधि तथा नैतिक निर्देशिका; मानव बेचविखन तथा तस्करी (नियन्त्रण) नियमावली २०६८ लाई पूरकका रुपमा सघाउने मानव बेचविखन तथा बेचविखनका पीडितह(रुको पहिचान सम्बन्धी निर्देशिका तथा मानव बेचविखनका पीडितहरुको उद्धार तथा स्वदेश फिर्ती कार्यसञ्चालन कार्यविधि ।

लिंगमा आधारित हिंसा सम्बन्धी दस्तावेजहरुले बेचविखनका बारेमा र मानव बेचविखन सम्बन्धी दस्तावेजहरुले लिंगमा आधारित हिंसाका बारेमा एक पटक पनि उल्लेख नगरेको कुरा स्मरणय योग्य छ । यस्ता दस्तावेजहरुको आशय बमोजिम तिनलाई संवेदनशील समूहहरुलाई बृहत संरक्षण प्रदान गर्न सक्षम बनाउन लिंगमा आधारित हिंसा तथा मानव बेचविखन बीचको बलियो अन्तरसम्बन्धलाई उपरोक्त दस्तावेजहरुले पहिचान गर्नु आवश्यक छ । उपरोक्त उद्देश्यहरु प्राप्तिका लागि निम्न सुझावहरु प्रस्तुत गरिएको छ ।

- घरेलु हिंसा, यौन अपराध तथा बाल दुर्व्यवहार खपेका महिला तथा बालबालिकाहरु बेचविखनमा पर्न सक्ने जोखिम उच्च भएको कुरा स्पष्ट रुपमा स्वीकार गरिनु पर्दछ । प्रदान गरिने सेवाको भागका रुपमा उनीहरुलाई सम्भावित बेचविखनकर्ताले केकस्ता प्रलोभन देखाउँछन् तथा संस्थागत र व्यक्तिगत रुपमा त्यस्तो प्रलोभनबाट कसरी बच्ने भन्ने कुरामा सचेत बनाउन सुनिश्चित गर्ने प्रयासहरु गरिनु पर्छ । यस्ता कार्यहरु लिंगमा आधारित हिंसाका पीडितहरुका लागि उपलब्ध सेवाहरुका बारेमा उनीहरुको ज्ञान बढाउने विषयका साथै खासगरी बेचविखनमा पर्न सक्ने जोखिममा रहेका पीडितहरुको आवश्यकता पहिचान गरेर आवश्यक भएमा विशिष्टिकृत सेवाहरु प्रदान गर्ने बारेमा पनि केन्द्रित हुनु पर्दछ ।
- हिंसाको सामना गरिरहेका महिला तथा बालबालिकाहरु आफू बेचविखन गर्ने व्यक्तिहरुको शिकार हुन सक्ने घेरामा रहेको कुरामा सचेत हुनुपर्दछ तथा आफूमाथि अपनाइन सक्ने सम्भावना भएका त्यस्ता तरिकाहरुका बारेमा निरन्तर सचेत हुनु पर्दछ । यसमा उनीहरुलाई बेचविखन तर्फ लैजान सक्ने सामाजिक सञ्जालहरुको माध्यम पनि समावेश हुन्छ । उनीहरुलाई यस्ता सूचनाहरु शैक्षिक सामाग्री तथा परामर्शका माध्यमबाट पनि प्रदान गर्न सकिन्छ ।

- पीडितहरु घर फर्किए पश्चात उनीहरु कुनै पनि प्रकारका शारीरिक वा मानसिक धम्कीबाट पीडित नहुने कुराको निश्चित गर्नु आवश्यक छ। घर फर्किएका पीडितहरु घरमा पुन: हिंसाको वातावरणमा बस्नु परेमा यसले लिंगमा आधारित हिंसाका पीडितहरु मानव बेचविखनमा पर्ने र मानव बेचविखनमा परेका पीडितहरुले लिंगमा आधारित हिंसाबाट पीडित हुनु पर्ने चक्रलाई निरन्तरता दिन्छ। पीडितहरुले घरमा त्यस्ता कुनै पनि प्रकारका हिंसा खप्नु नपर्ने कुरा निर्धक्कका साथ सुनिश्चित गर्न नसकिए सम्म त्यस्ता पीडितहरुलाई परिवारमा फिर्ता पठाउनु हुँदैन।
- मानव बेचविखनका पीडितहरुलाई उनीहरु बेचविखनमा पर्नुको कारण घर वा परिवारबाट खप्नु परेको लिंगमा आधारित हिंसा वा घरेलु हिंसा वा अन्य प्रकारका दुर्व्यवहार, विभेद वा शोषण हो वा होइन भन्ने कुरा सोधिनु महत्वपूर्ण छ।
- पीडितहरुलाई विदेश जान परिवारबाट दवाब आएको हो वा विदेश जाने पैसा कसरी जुटाइएको हो तथा श्रम कामदारका हकमा उनीहरुसँग आफू काम गर्न जाने कम्पनी वा आफूलाई काम दिने व्यक्तिका बारेमा पूर्ण जानकारी छ कि छैन भन्ने बारेमा पनि प्रश्नहरु लक्षित गरिनु पर्दछ।
- अनुसन्धानका क्रममा प्रहरीले पीडित विदेशमा हुनुको कारण तथा विदेशिनुमा लिंगमा आधारित हिंसा, घरेलु हिंसा वा शोषण जस्ता घरभित्रको कुनै परिस्थिति जिम्मेवार छ वा छैन भन्ने बारेमा बुझ्न अनुसन्धान गर्नुपर्छ तथा उनीहरु विदेशबाट फर्कदाँ पनि सोही प्रकारको अनुसन्धान गर्नुपर्छ।
- घरमा लिंगमा आधारित हिंसा वा अन्य प्रकारका हिंसाको अवस्था रहेको पक्ष समावेश भएमा प्रहरीले यस्तो मामिलालाई सम्बन्धित अख्तियारप्राप्त निकायमा फौजदारी कार्यबाहीका लागि पठाउनु पर्छ।
- यदि मानव बेचविखनकर्ताका हातमा परेका पीडितहरु लिंगमा आधारित हिंसाबाट पनि पीडित भएको अवस्थामा उनीहरुलाई परिवार वा समाजमा पुन पठाउनु अघि तिनले मानव बेचविखन तथा लिंगमा आधारित हिंसाको दृष्टिकोणबाट उचित मनोसामाजिक पुनर्स्थापना प्राप्त गर्ने कुरा सुनिश्चित गरिनु जरुरी छ।
- लिंगमा आधारित हिंसा तथा मानव बेचविखनका पीडितहरुको श्रेणीहरु खप्टिन (ओभरल्याप) सक्ने सम्भावना भएको हुँदा उपरोक्त दुवै प्रकारका अपराध पीडितहरु बीच कुनै प्रकारको विभेद गर्नु हुँदैन।
- बेचविखनका पीडितहरुलाई परिवारमा फर्काउनु अघि उनीहरुले पुन: बेचविखनको जालोमा पर्न बाध्य बनाउन सक्ने गरी पुन: कुनै प्रकारका लिंग सम्बन्धी हिंसाको सामना गर्न नपरोस् भन्नका लागि उनीहरुको सुरक्षाको सुनिश्चितता गर्न ध्यान दिइनु पर्दछ।

सोशल साइन्स बहा:
SOCIAL SCIENCE BAHA
The Asia Foundation
Improving Lives, Expanding Opportunities